STADSHOLMEN

BERGSKLIPPAN 2 OCH 3

Östra Varvsgatan 1A–E

DJURGÅRDEN

Stadsholmen

AB Stadsholmen är Stockholms stads bolag för förvaltning av äldre, kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Vi äger och förvaltar merparten av bebyggelsen inom kulturreservatet östra Mariaberget, Skinnarviksberget, Åsöberget och Vita bergen samt området vid Katarina kyrka. Dessutom är Stadsholmen största fastighetsägare i Gamla stan, på Långholmen och i Djurgårdsstaden. Vi äger och förvaltar även gårdar i ytterstaden – stamfastigheter från vilka stadens moderna förorter vuxit fram. För närvarande omfattar beståndet 279 fastigheter med drygt 700 byggnader, som inrymmer 1633 lägenheter och 804 lokaler. Stadsholmen är ett dotterbolag till AB Svenska Bostäder.

Stadsholmen bildades 1936 av samfundet S:t Erik för att rusta upp några kvarter i Gamla stan. Stadsholmen är det äldre namnet på denna stadsdel. 1967 förvärvade Stockholms stad bolaget och överförde merparten av sitt äldsta bostadsbestånd till Stadsholmen. Under åren har även Stadsholmen övertagit byggnader från andra fastighetsägare som byggnadsstyrelsen, kriminalvården och Gatu- och fastighetskontoret i Stockholm.

Med tiden har ett synsätt vuxit fram där antikvariska principer baserade på varje hus historia och förutsättningar blivit vägledande för hur byggnader och yttre miljö ska förvaltas och rustas. Flertalet av våra fastigheter har högsta klassificering (blå) vilket innebär att de har så stora kulturhistoriska värden att de motsvarar kraven för byggnadsminnen. För oss är byggnadsvård ett vardagsarbete och allt vi gör präglas av respekt för husen och deras historia.

FAKTABLAD

Byggnader och miljöer berättar ofta något om vår historia. Genom byggnaderna kan vi få veta hur staden och samhället förändrats. Husen ger oss också kunskap om hur människor har arbetat, bott och inrett sina hem och de speglar även olika gruppers livsvillkor.

Somliga hus är väldokumenterade och omskrivna medan andra är mer anonyma. Under några år har vi tillsam mans med Stadmuseet i Stockholm arbetat med att sammanställa en kortfattad information om alla våra fastigheter; information om när husen byggdes, hur de har förändrats och hur de har använts under åren.

För att kunna beskriva den enskilda fastighetens historia har vi dels besökt varje hus för att se vad som finns kvar från äldre tid och dels letat uppgifter i arkiv och litteratur. En del nya foton har tagits för att illustrera faktabladen.

För att hinna med alla fastigheter inom rimlig tid har arbetet byggt på lättåtkomliga uppgifter. Ingen fullständig arkivforskning har alltså gjorts och de historiska beskrivningarna är därför inte heltäckande. Ibland kan uppgifter i olika arkiv också vara motsägelsefulla och det har inte alltid funnits möjlighet att reda ut frågetecken. Faktabladen kan därför komma att fördjupas och förändras vid nya undersökningar i framtiden.

Faktabladen finns samlade på Stadsholmens webplats www.stadsholmen.se

1 ÖSTRA VARVSGATAN 1B–E
2 ÖSTRA VARVSGATAN 1A
3 UTHUSLÄNGA

ÖSTRA VARVSGATAN ÖSTERUT 1906. T.H. SYNS ÖSTRA VARVSGATAN 1B–E. FOTO OSCAR HEIMER, SSM E29747.

De båda husen vid Östra Varvsgatan uppfördes med ungefär hundra års mellanrum och är goda exempel på bostäder för Djurgårdens varvsarbetare vid olika tider.

Östra Varvsgatan 1A, där hembygdsföreningen i dag har sina lokaler, byggdes troligen strax efter 1730-talets mitt, medan längan vid Östra Varvsgatan B–E uppfördes 1828. Genom pietetsfulla restaureringar och upprustningar har det äldsta huset kvar mycket av sin äldre utformning och karaktär. Det yngre huset byggdes om kraftigt 1965 både invändigt och mot gården för att motsvara dåtidens krav på bostadsstandard. Mot gatan har byggnaden i stort sett kvar en äldre utformning med locklistpanel, enkupigt tegeltak och spröjsade fönster med omfattningar. Båda byggnaderna är en väsentlig del av den unika miljön i Djurgårdsstaden.

Fastigheten Bergsklippan 2 och 3 är blåvärderad enligt Stockholms stadsmuseums kulturhistoriska klassificering. Det innebär att den har ett synnerligen stort kulturhistoriskt värde.

OMRÅDESBESKRIVNING

Djurgårdsstaden har en marin bakgrund. Under 1600-talet låg Båtsmansvarvet (senare Galärvarvet) på Djurgården, och Amiralitetet disponerade marken

ÖSTRA VARVSGATAN 1A MED SITT BRUTNA TEGELTAK, PANELKLÄDDA FASAD OCH SPRÖJSADE FÖNSTER MED FÖNSTERLUCKOR. FOTO J. MALMBERG.

där Djurgårdsstaden nu ligger. År 1668 anlades här en vårdinrättning för ”förlammat och wanfört sjöfolk” som 1675 kompletterades med en kyrkogård. Inrättningens bebyggelse, som var den första antydan till den nuvarande Djurgårdsstaden, bestod av fjorton små stugor som timrats på Åland. Flottan flyttade redan 1680 till Karlskrona och tog då med sina sjuka.

År 1724 anlades ett nytt skeppsvarv på flottans mark. Området delades 1735 upp i gator och kvarter efter en plan som stadsingenjören Petrus Tillaeus hade upprättat. Enligt planens intentioner uppfördes en rad timrade stugor av timmerarbetarna vid varvet. Planen med smala gator som följer den kuperade topografin är väl bibehållen och stugorna utgör ännu stommen i många av dagens hus.

Djurgårdsvarvet, som tog över varvsverksamheten 1768, hade en storhetstid under 1700-talets senare del med Fredrik Henric af Chapman som skeppsbyggare. Under den tiden byggdes flera stenhus för varvets räkning. 1769 erbjöds varvsarbetarna också att friköpa sina tomter vilket ledde till att många hus byggdes på eller slogs samman till större enheter. Sedan Stockholms stad tagit över området vid Djurgårdsvarvets nedläggning på 1860-talet blev bebyggelsens marina anknytning svagare. Byggnaderna gjordes om till flerbostadshus eller värdshus och den sociala homogenitet som dittills kännetecknat området ändrades.

På 1920-talet hotades husen av rivning, men när statliga Byggnadsstyrelsen tog hand om förvaltningen av området 1954 beslutade man om ett bevarande. Husen var dock i dåligt skick och behövde renoveras. Moderniseringen och upprustningen var ofta genomgripande och rena återuppbyggnader förekom. Stora delar av området kom 1985 i stadens och Stadsholmens ägo.

Djurgårdsstaden är Stockholms äldsta samlade stadsbebyggelse efter Gamla stan. Till skillnad från andra områden i staden dominerar trähusen. En- och tvåvåningshusen representerar både tillkomsten på 1700-talet och utvecklingen under 1800-talet med

ÖVERVÅNINGEN TILL ÖSTRA VARVSGATAN 1A MED FYRFYLLNINGSDÖRR, BRÄDKLÄDDA VÄGGAR OCH PUTSAD SPIS. FOTO J. MALMBERG.

BOTTENVÅNINGENS FÖRSTUGA FOTOGRAFERAD FRÅN BOSTADSRUMMET. FOTO J. MALMBERG.

på- och tillbyggnader i tidens panelarkitektur. Det bibehållna gatunätet och planken som avgränsar de små grönskande gårdarna ger en tydlig karaktär av förindustriellt arbetarsamhälle. Intrycket förstärks genom ålderdomlig gatubeläggning och belysning.

HISTORIK

Huset vid Östra Varvsgatan 1A

Fastigheten Bergsklippan 2, 3 har i dag två äldre byggnader från 1700-talet respektive 1800-talet. Den äldsta är huset vid Östra Varvsgatan 1A (nr 2 på kartan) som sannolikt uppfördes samtidigt med att området började bebyggas efter Petrus Tillaeus nya stadsplan från mitten av 1730-talet. Uppgifterna går isär om huruvida huset redan från början hade två våningar, som i dag, eller om det byggdes på senare under 1700-talet. Bostäderna var i alla fall enkla med ett enda bostadsrum försett med murad öppen spis och enkla snickerier.

Husets första invånare var tjärvräkaren (person som bl.a. renar tjäran från vatten) Petter Ljung med

GATUFASADEN TILL ÖSTRA VARVSGATAN 1B–E. FOTO J. MALMBERG.

sin familj som bodde här in på 1740-talet. Även senare boende har ofta haft anknytning till varvsverksamheten, som skeppstimmermannen Sven Lindström eller varvstimmermannen Mats Nyman som bodde här under 1700-talets andra hälft.

Östra Varvsgatan 1A fungerade som bostad fram till 1940-talet då huset dömdes ut och Djurgårdens hembygdsförening fick ta över lokalerna. Föreningen gjorde omkring 1950 en omfattande och för tiden varsam restaurering med linoljefärgsmålade träytor och stänkmålade väggar. Under slutet av 2012 och början av 2013 gjordes en ny upprustning under ledning av föreningen med ambitionen att bland annat återskapa en äldre färgsättning med hjälp av framskrapade färgspår. Vid arbetet användes linoljefärg till snickerier, limfärg till väggar och kalkputs som målades med limfärg till de öppna spisarna. Dessa varsamma upprustningar gör att huset i dag tillhör ett av de få som verkligen kan ge en inblick i livet för 1700-talets varvsarbetare i Djurgårdsstaden.

Huset vid Östra Varvsgatan 1B–E

Vid Östra Varvsgatan 1B–E fanns under 1700-talet några mindre stugor men de köptes in och revs omkring 1820 av Djurgårdsvarvet. Istället uppfördes 1828 den nuvarande längan utmed gatan som byggdes som bostäder åt varvsarbetarna (nr 1 på kartan). Huset innehöll åtta enrumsbostäder utan separata kök. Rummen grupperades fyra och fyra omkring en gemensam murstock på varsin sida om en förstuga som gick rakt igenom huset. Inredningarna bör ha varit förhållandevis enkla. Enligt en dokumentation gjord 1917 fanns då äldre paneltak, bröstpaneler, profilerade dörrsnickerier och över varje dörr en nummerplåt.

Så stod byggnaden troligen fram till 1960-talet då den genomgick en omfattande modernisering som bland annat innebar att de åtta rummen gjordes om till fyra lägenheter.

Inredningarna anpassades samtidigt till dåtidens krav på bostadsstandard. Planlösningen gjordes om

GÅRDSFASADEN TILL ÖSTRA VARVSGATAN 1B–E. FOTO J. MALMBERG.

för att rymma moderna kök och våtutrymmen. I den västra delen finns emellertid några rum som behållit sina volymer. Väggar och tak kläddes med skivor, och lättskötta golv lades in. Kammarspisarna som fanns i varje rum fyllde inte längre någon funktion och revs. På vinden gjordes ljusa vardagsrum med öppen takstol, nya trägolv och takkupor. Ytterligare en kupa tillkom i början av 1990-talet. Fönstren ersattes med nya, och stora delar av fasadpanelen byttes ut.

Fastigheten förvärvades av Stockholms stad 1984.

BYGGNADSBESKRIVNING

Östra Varvsgatan 1A

Det timrade huset är en våning högt med inredd vind och är klätt med locklistpanel. Taket är täckt med enkupigt tegel och brutet mot öster men har ett rakt takfall mot väster. De två fönstren mot gatan har två lufter med varsin tvärspröjs och mot öster sitter grönmålade fönsterluckor. Inne på gården finns en tillbyggd farstu som förbinder de två våningarna. På gården ligger en uthuslänga med utedass.

I interiören finns ett flertal äldre byggnadsdetaljer som två murade öppna spisar, brädgolv, brädklädda tak och väggar, två fyrfyllningsdörrar med beslag och andra snickerier. I förstugans bottenvåning sitter ett äldre väggfast skåp. När husets restaurerades 1950 nytillverkades en del snickerier i äldre stil, framför allt till övervåningen.

Östra Varvsgatan 1B–E

Byggnaden är en våning hög med inredd vind. Den starkt sluttande gatan gör att huset i väster vilar på en hög källare med gråstensmurar. Källardörren är panelklädd och har äldre bandgångjärn. Taket är brutet och täckt med enkupigt tegel. Mot gatan finns en takkupa i det nedre takfallet och nya takfönster i det övre fallet. Mot gården finns fem takkupor. Fasaden är klädd med ny locklistpanel och har mot gatan sex fönster med vitmålade fönsterluckor och

fönsterfoder. Samtliga fönster är kopplade, spröjsade och utåtgående.

De fyra lägenheterna har egna ingångar – tillkomna 1965 – från gården respektive östra gaveln. De är inredda i två plan med kök och ett eller flera mindre rum på bottenvåningen och ett stort vardagsrum på övre planet. Planlösningarna och inredningarna är moderna. Golven är genomgående lagda med linoleum- och plastmattor medan övervåningens rum har trägolv från 1960-talet. Rummen har undertak av skivor samt moderna, släta fönsterfoder och dörrar.

Gården är gemensam med fastigheten Bergsklippan 4. Den är kuperad med berg i dagen i södra delen. I övriga delar har gården en ytbeläggning som delvis består av cementplattor, delvis av gräs och planteringar. Utmed sydöstra tomtgränsen sträcker sig en uthuslänga uppförd 1965 (nr 3 på kartan).

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVANDE HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kommande generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktsbehandlingar som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren ”Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar”. Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.

STOCKHOLM 2015

Stockholms stad

STADSHOLMEN

Stadsmuseet